Popularizační dialog českých bohemistů s jejich čtenáři v průběhu tří čtvrtin století[1]

Jana HOFFMANNOVÁ | Ústav pro jazyk český AV ČR

The popularizing dialogue of Czech linguists with their readers throughout the last 75 years

The article builds on existing definitions of the popularizing style and investigates how the main features of this style are realized in short texts popularizing Czech linguistics and linguistic findings about Czech. The paper is based on texts by Czech linguists throughout the last 75 years: 23 books published since 1948 and 330 contemporary texts published by the scholars of the Czech Language Institute of the Czech Academy of Sciences in various newspapers and magazines. It focuses on genre characteristics of these texts, most often referred to as "jazykové koutky" (literally "language corners"), but also as columns, glosses, feuilletons, reflections or essays – i.e., genres that are similar in their hybrid nature and informal expression. The stylistic analysis focuses on the dialogical nature of these texts, on the contact between the author and the reader, as projected into the texts. The results of a comparison between older popularization texts (roughly from the second half of the 20th century) and the most recent texts, from 2019–2024, are also presented: in the most recent texts, subjectivization, individualization, emphasized contact, and bringing authors closer to their intended readers come to the forefront significantly, while at same time the entertainment value, playfulness, and wittiness increase.

Keywords: contact between the author and the reader, forms and means of dialogue, individualization, popularization of Czech language and Czech linguistics, popularizing style/discourse, subjectivization

Klíčová slova: formy a prostředky dialogu, individualizace, kontakt autorských a čtenářských subjektů, popularizace češtiny a bohemistiky, popularizační styl/diskurs, subjektivizace

1 Úvod

V tomto článku se zaměřím na realizaci lingvistického popularizačního diskursu v drobných popularizačních textech, na jejich žánrovou a funkční profilaci a na stylistickou analýzu, v jejímž centru jsou různé podoby dialogu mezi autory a čtenáři (resp. mezi vnitrotextovými, implikovanými autorskými a čtenářskými subjekty). Dalším cílem, který tu mohu naplnit jen zčásti, je srovnávací analýza starších popularizačních textů (zhruba ze 2. poloviny 20. století) a textů nejnovějších, z let

[1] Článek vznikl s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

2019–2024.[2] Cílem článku tedy není analýza zpracovávaných témat, vysvětlovaných jazykových jevů.

Sama jsem se zabývala texty popularizační sféry v několika příspěvcích věnovaných popularizaci historiografie (Hoffmannová, 2019a; 2019b; 2019c). Tento článek je věnován popularizaci jazykovědy, bohemistiky, lingvistických poznatků o češtině (srov. už Hoffmannová, 2020) a je založen na analýze popularizačních textů českých bohemistů v průřezu zahrnujícím poslední tři čtvrtiny století. Vycházím z 23 knižních publikací vydaných od roku 1948; o většině z nich přehledně informuje V. Dvořáčková (2011, s. 114–115) v knize Osudy Ústavu pro jazyk český. I pro mne bylo důležitým kritériem výběru publikací autorství pracovníků Ústavu pro jazyk český (ÚJČ), resp. jejich blízkých spolupracovníků z Filozofické fakulty UK; k tomuto centrálnímu souboru prací pražských jazykovědců jsem pro určité vyvážení připojila několik knih popularizátorů brněnských. Další kritérium výběru pro mne představovala aspoň relativní žánrová homogennost (centrální žánr sloupků/koutků, tedy nikoli např. rozhovorů; viz o tom dále). Z důvodu naprosté žánrové odlišnosti nechávám stranou např. publikace O češtině 1 a 2 (Saturková, 2007; Saturková – Pravdová, 2008) nebo knihu J. Krause et al. (2011) Člověk mluvící, přestože jde o práce z autorského okruhu ÚJČ.[3] Kromě knižních publikací jsem pracovala s novějšími texty, které pracovníci ÚJČ uveřejňují v různých novinách a časopisech (Lidové noviny,[4] Týdeník Rozhlas, Vesmír, Živa aj.). Tyto texty získáváme v ÚJČ každý měsíc z ústavního monitoringu;[5] z tohoto zdroje využívám pouze psané příspěvky, jejichž autory jsou lingvisté. Pracovala jsem s 330 texty z let 2019–2024. Monitoring obsahuje také popularizační dialogy s ústavními lingvisty v podobě „autorizovaných přepisů“ (někdy značně nekvalitních); a kromě toho články, jejichž autory jsou novináři, kteří se pouze odvolávají na výroky jazykovědců (*jak uvedl ředitel Ústavu pro jazyk český Martin Prošek*; *k tomu se vyjádřil vedoucí oddělení onomastiky ÚJČ dr. Pavel Štěpán*; *Michaela Lišková z ÚJČ připomíná…*). Tyto texty iniciované a formované především novináři jsem do svých dat nezahrnula.[6, 7]

---

[2] Přechod mezi oběma skupinami je ale plynulý (při sledování relevantních knižně vydaných souborů jsem se pohybovala v kontinuu, které nakonec dosáhlo od roku vydání 1948 až téměř k roku 2019).

[3] Seznam 23 vybraných knižních publikací, seřazených chronologicky, je uveden na konci článku.

[4] V Lidových novinách vycházelo v letech 2015–2021 pravidelně každý týden Jazykové okénko s příspěvky členů oddělení jazykové kultury ÚJČ; kromě toho tu v letech 2017–2020 ústavní lexikografové uveřejňovali krátké sloupky v rubrice Slovo; a v sobotní příloze Orientace až do srpna 2024 vycházela rubrika Ztraceno v jazyce, kam přispívala z ÚJČ V. Štěpánová (již od r. 2012). Po ukončení publikace tištěných Lidových novin bude tato rubrika zachována v příloze Orientace, která od září 2024 přechází do deníku MF Dnes.

[5] Autorkami monitoringu byly v daném období Stanislava Kaiserová (leden 2019 – únor 2020) a Kristýna Juríková (od března 2020 doposud).

[6] A nezabývám se ani texty o češtině, které jsou dnes v hojném počtu šířeny prostřednictvím sociálních sítí (blogy, profily, účty na Instagramu nebo Twitteru). Píší je např. autorky, které vystudovaly

2 Sféra popularizace vědy, popularizační styl

Ve Stylistice mluvené a psané češtiny (Hoffmannová et al., 2016) jsme při rozlišování jednotlivých komunikačních sfér vydělili sféru odborné komunikace, kterou autor kapitoly P. Kaderka rozdělil na komunikaci vědeckou (a akademickou), prakticky odbornou a populárně naučnou. Tato diferenciace je v souladu s učením Pražské školy (hlavně B. Havránka (1932) aj.) i dalších českých stylistiků (Jedlička et al., 1970; Jelínek, 1995; Čechová et al., 2008; aj.). Pro styl popularizační, užívaný ve sféře komunikace populárně naučné, je příznačná jeho smíšenost, hybridní charakter. Čtenáře a posluchače vzdělává, poučuje, zprostředkuje jim poznatky z určitého oboru (funkce informativní). Součástí podávání informací je také zavádění a vysvětlování termínů; tady se uplatňuje funkce metajazyková. Zároveň je – na rozdíl od textů vědeckých, teoretických – v textech popularizačních více či méně výrazně zastoupena funkce konativní a fatická (kontaktová): autoři se obracejí ke čtenářům (ať už reálným nebo implikovaným), vedou s nimi dialog. S vysokou mírou vnitřní dialogičnosti populárně naučných textů spojuje P. Kaderka (2016, s. 201) využívání prostředků jako přímé oslovení, výzvy, otázky, většinou rétorické, apod.[8] Tím se popularizační texty blíží sféře běžného dorozumívání, ale především sféře komunikace mediální; vždyť také už F. Trávníček (1953) spojoval styl „populární“ se stylem „novinářským“. M. Jelínek (2002, s. 455) v rámci encyklopedického hesla Styl odborný vymezuje odborněpopularizační styl jako „styl textů s odbornou tematikou zpracovanou publicistickým způsobem“; M. Krčmová, autorka tohoto hesla ve druhém, rozšířeném vydání encyklopedického slovníku, rovněž uvádí, že populárně naučné texty mají blízko k publicistice (srov. Krčmová, 2017). Dále je namístě uvést funkci zábavní (ludickou): adresáti by se měli nejen poučit, ale i pobavit; žádoucí je živá, přístupná, někdy až beletrizující forma, mj. s více či méně výrazným uplatněním hry s jazykem, smyslu pro humor, vtipných či ironických komentářů. Zaměřením na adresáta, někdy i neformálním vyjadřováním autoři překonávají kompetenční (znalostní) asymetrii. Calsamiglia (2003) i Myers (2003) shledávají, že tu nejde jen o „překlad“ textů odborného stylu a vědeckých zjištění do stylu

nějaký filologický obor, působí jako korektorky, editorky či překladatelky, ale také jako popularizátorky poznatků o češtině: srov. např. Jazykovědma (Markéta Gregorová), Slova z pekla (Alexandra Kohoutová) či Červená propiska (Karla Tchawou Tchuisseu a Sabina Straková). Tyto oblíbené a značně sledované texty by si možná zasloužily speciální rozbor. Do jejich blízkosti by ostatně bylo možno umístit i internetovou stránku Hacknutá čeština, vznikající ve spolupráci jazykovědců a laické veřejnosti.

7 Aspoň v poznámce připomínám další autorku z ÚJČ, jejíž popularizační texty zůstávají mimo monitoring. Lucie Jílková píše už od roku 2014 jazykové koutky pro čtvrtletník Syndikátu novinářů ČR s názvem Mediažurnál, publikovaný v tištěné i elektronické podobě; koutků komentujících současnou mediální češtinu napsala dosud 32 a připravuje jejich knižní vydání.

8 Na tyto a další prostředky vnitřní dialogičnosti se zde zaměřím v oddílu 4.3.

popularizačního, ale o rekontextualizaci, která je řízena především novou komunikační situací a ohledem na publikum. Podobně píše i Kaderka (2016, s. 182): „Pro komunikaci populárně naučnou je charakteristické vykročení komunikujícího vědce z oblasti přísně vědeckého vyjadřování do oblasti běžného vyjadřování, spojené se snahou podat vědecké poznatky způsobem, který by byl srozumitelný i zainteresovaným laikům."

Ústředním tématem se stal popularizační styl pro polskou lingvistku Annu Starzec (např. 1999; 2013), zajímali se o něj i někteří další představitelé polské stylistiky. Autoři českých stylistik (zmíněných výše) mu však zatím větší pozornost nevěnovali, totéž platí i o základních stylistických dílech slovenských (Pauliny, 1968; Mistrík, 1997; Findra, 2004; Pavlovič, 2011). Výjimkou je J. Bosák (1995, s. 25) se svou snahou oddělit sféru popularizace vědy od „sféry vědy" (vědecké komunikace); J. Mlacek (1996 aj.) pak v popularizační sféře připojuje ke stylu popularizačnímu ještě styl prakticky odborný a učební (didaktický). S autory, kteří vyzdvihují specifika popularizační sféry, lze jistě souhlasit; přitom bych nechala stranou snahy zařadit např. styl učební (Hausenblas, 1972), případně i styl popularizační na samostatnou pozici mezi funkčními styly (srov. k tomu Hoffmannová, 2020–2021). Není ani podstatné, zda jde o „funkční styly", „styly sekundární", „substyly" či „podstyly".

K terminologickému spojení „popularizační styl", kterého jsem tu zatím užívala (srov. u jiných autorů „populárně naučný styl"), zde připojím úvahu o terminologickém problému, na který narážím po celých svých padesát let se „stylistikou a…": o možném užívání a vztazích pojmů (popularizační) text, styl, diskurs a registr. V tomto článku věnuji pozornost drobným popularizačním textům, jejichž prototypem je „sloupek" či „koutek"; jejich žánrovou charakteristiku rozebírám v oddíle 3. Styl chápu, v souladu s vymezením P. Mareše (Hoffmannová et al., 2016, s. 14), jako „soubor obvyklých a příznačných způsobů volby výrazových prostředků a soubor způsobů uspořádání (organizace) zvolených prostředků, který se uplatňuje v určité komunikační sféře"; proto se zde zabývám prostředky jako termíny a jejich vysvětlování, řečnické a jiné otázky apod. Z nejrůznějších vymezení diskursu (viz o nich Nekvapil et al., 2017) jsou mi nejbližší ta, která diskurs chápou jako „text v kontextu", či ještě lépe jako text v procesu interakce, který zahrnuje účastníky interakce, jejich strategie a záměry, celou komunikační situaci; zahrnuje texty, ale zároveň to, co se s nimi v komunikaci děje, tzv. diskursní praktiky. J. Homoláč (2009, s. 28) definuje diskurs jako „užívání jazyka nebo i dalších znakových systémů členy dané společnosti, resp. jejich jistou skupinou (teoreticky i jednotlivcem) a/nebo v určité oblasti společenského života a/nebo v komunikaci o určitém tématu". V souladu s tím zde chápu popularizační diskurs jako rozsáhlý soubor textů psaných lingvisty (zde zejména z okruhu ÚJČ), obracejících se k široké veřejnosti; textů o lingvistických tématech, s funkční profilací uvedenou výše; textů seskupovaných do editovaných knižních souborů nebo pravidelně publikovaných ve speciálních rubrikách určitých novin nebo časopisů, na základě sdílených, koordinovaných strategií a zá-

měrů. K pojmu registr („rejstřík“) odkazuji na heslo K. Mrázkové (2017) v Novém encyklopedickém slovníku češtiny, na práce D. Slančové (tam citované) a nejnověji na publikaci V. Cvrčka et al. (2020). I registr bývá vymezován jako soubor jazykových prostředků spojených s určitou komunikační situací, funkcí nebo žánrem a bývá uváděn do souvislosti s funkčním stylem nebo sociolektem. Ostatně i Čmejrková (Čmejrková et al., 2013, s. 34–35) píše o vazbě registru na „sociální a profesní role mluvčích“. Mrázková (2017) tu zajímavě upozorňuje na možnost návratu k Havránkovu (1932, s. 69) rozlišení funkčních stylů a funkčních jazyků; styl je pak záležitostí parole, zatímco registr (jako „funkční jazyk“) věcí langue. Pro mne je pojem registr spojen především se souborem konkrétních prostředků lexikálních, frazémů, formulí atd.; v tomto článku ho neužívám, protože v souvislosti s projekcí autorských a čtenářských subjektů do textu se zde výrazně zaměřuji spíše na některé způsoby organizace, uspořádání textu.[9]

3 Žánry popularizačních textů a jejich označování

V názvech popularizačních publikací, v předmluvě či úvodním slovu, případně na záložkách používají autoři (nebo redaktoři, vydavatelé) různá žánrová zařazení drobných popularizačních textů. Nejčastější je asi označení *jazykový koutek* (srov. tři rozsáhlé výběry z jazykových koutků Československého rozhlasu vydané v letech 1948–1959), velmi časté je i označení *sloupek*. (Někdejší časopis Svět práce přinášel pravidelně Sloupek o jazyce; jako výbor jazykových sloupků označují autoři např. knihu O češtině každodenní (1984); soubor textů od pracovníků ÚJČ byl v roce 1991 publikován pod názvem Jazykové sloupky.) V brněnské Rovnosti[10] byly kdysi takové krátké články uveřejňovány pod záhlavím Jazykové okénko,[11] později Jazykové zrcátko. František Trávníček publikoval v Lidových novinách (a později v Hostu do domu[12]) své popularizační texty v rubrice Jazykové zákampí, názvem

[9] Cvrček et al. (2020, s. 122 aj.) charakterizují popularizaci jako „statický polytematický obecný registr“. S jejich pojetím „obecnosti“ lze v případě mých textů souhlasit v tom smyslu, že tu lingvisté sdělují některé „nadčasové“, „trvale platné“ poznatky o jazyce, hlavně o jeho systémových vlastnostech, že nepracují s exaktními číselnými údaji apod.; nedomnívám se však, že by se tyto texty vyznačovaly „neaktuálností“. Dále Cvrček et al. přiřazují popularizaci „připravenost“, „polytematičnost“ (chápanou ovšem jako bohatost lexikonu) a nízkou míru koheze (ta podle mne pro sledovanou lingvistickou popularizaci neplatí).

[10] Moravský regionální list s názvem Rovnost vznikl v roce 1885 a od roku 1905 vycházel jako deník. Jeho název prošel četnými peripetiemi (Proletářská Rovnost, Dělnická Rovnost, Moravská rovnost, Moravské noviny Rovnost či Brněnský deník Rovnost). Od roku 2006 noviny vycházejí pod názvem Brněnský deník.

[11] *Jazykové okénko* vycházelo později i v Lidových novinách; viz o tom v pozn. č. 4.

[12] Moravský časopis pro literaturu, umění a kritiku (pojmenovaný podle sbírky básní J. Wolkera) vycházel v Brně v letech 1954–1970. Na jeho tradici navázal v 90. letech 20. století časopis Host.

Jazykové zákampí označil i výbor z roku 1961: výraz *zákampí*[13] patří do skupiny výrazů typu *zápraží*, *závětří*, *zákoutí* (Trávníček uvádí i *zákamní*) a nemá tedy daleko ke „koutku“.[14] František Daneš psal do Literárních novin jazykové koutky, ale v závěru souboru Malý průvodce po dnešní češtině (1964) píše, že jim ponechal základní slohový ráz novinového sloupku či *kurzívky*. Na záložce jeho knihy se však vyzdvihuje šťastná stylizace, kterou autor dovede dát svým *glosám*. Také Dušan Šlosar charakterizuje svůj Jazyčník (1985) jako soubor glos zabývajících se soudobými jazykovými jevy. (Jeho glosy v časopise Host byly označovány i jako *šlosarky*.) U publikace Jana Horálka … nejde jen o slova (2002) píše na záložce Tomáš Vrba (v 90. letech 20. století šéfredaktor časopisu Přítomnost) o Horálkových sloupcích, ale také o autorově *glosáři* doby a o tom, že redaktoři Přítomnosti si nepředstavovali „klasický typ jazykového koutku“, ale spíše *jazykové fejetony*. V knize Čeština, jak ji znáte i neznáte (1996) uvádějí autoři v předmluvě, že jejich knižní soubor představuje souhrn volně řazených *esejů*. Konečně rubrika obsazovaná v letech 2011–2022 ústavními autory v Týdeníku Rozhlas měla v názvu *úvahy* (Úvahy o jazyce).

Domnívám se, že celá tato paleta žánrových označení nezakládá výrazné stylové rozdíly; ostatně genologická pojednání většinou uvádějí, že právě žánry jako *úvaha*, *esej*, *fejeton*, *glosa*, *sloupek* jsou výrazově uvolněné, otevřené, málo vyhraněné, mají do značné míry povahu žánrově hybridní a pohybují se na pomezí stylu publicistického a odborného, nebo publicistického a uměleckého. Např. J. Filipec (1955) umístil úvahu a esej na přechod mezi vlastním odborným stylem a stylem popularizačním. J. Mistrík (1975a, s. 84–85) podrobně rozebírá vztah eseje a fejetonu a kromě toho konstatuje (ibid., s. 159), že sloupek vlastně není nic jiného než krátký esej.[15] Specifický charakter má publikace pracovníků jazykové poradny Jsme v češtině doma? (2012), obsahující jejich odpovědi na e-mailové dotazy; do svého výběru jsem ji zařadila proto, že odpovědi představují souvislé texty, nejde tu o formu rozhovorů.[16]

---

[13] V Hovorně Naší řeči pod značkou F. H. (1920) je vysvětleno, že výraz *kamp* (z lat. *campus* ‚pole‘) se dostal do češtiny prostřednictvím němčiny. Výklad významu tu odkazuje na Jungmannův slovník: ‚místo za polem, kde lidé málo chodí, místo odlehlé, zákoutí‘. Srov. i V. Machek (1968, s. 709): ‚Zákampí je místo za kampem, tj. za obdělávaným a chráněným polem, tedy místo volné, nehájené, bez pána, bez dozoru. Přeneseně místo za větrem nebo ve stínu‘. Za konzultaci děkuji kolegyním etymoložkám I. Janyškové a H. Karlíkové.

[14] Zákampí obnovil mnohem později v Lidových novinách Milan Jelínek. Později se stejnojmenná rubrika objevovala i v Literárních novinách a v letech 2014–2016 byla vystřídána blogem *Jazykář*, do něhož na webových stránkách Literárních novin přispívaly členky oddělení jazykové kultury ÚJČ.

[15] „Krátkost“ sledovaných textů je ovšem relativní, u některých souborů nejde vyloženě o „drobné“ texty; např. v publikaci Slova a dějiny byly z původních novinových koutků vytvořeny rozsáhlejší, tematicky sjednocené kapitoly. Základní charakteristiky popularizačního diskursu však i tyto texty sdílejí.

[16] Žánr rozhovorů s významnými lingvisty má ovšem na současné popularizaci češtiny velký podíl.

4 Některé příznačné vlastnosti popularizačních textů

4.1 Mezi odborným poučením a pobavením, mezi mluveností a psaností

Nejprve se budu zabývat tím, co všechny uvedené publikace, celé množství sledovaných textů spojuje a co lze považovat za příznačné vlastnosti lingvistické popularizace (především stylu a výstavby popularizačních textů). Ostatně autoři sami v řadě případů označují své texty jako *populární*, *popularizační* či *populárně vědecké*. Promítá se do nich snaha o poučení čtenářů nebo posluchačů (autoři sami mluví o „nenásilném doškolování“, „mimoškolní jazykové výchově“, „postgraduální výchově“), ale především vzbuzování a posilování zájmu o jazyk. Autoři opakovaně proklamují, že jejich texty nemají nahrazovat příručky, učebnice nebo mluvnice. Např. autoři souboru Knížka o jazyce a stylu soudobé české literatury (1961, s. 6) podle předmluvy usilovali o „takové podání látky, které by bylo obecně přístupné a také zaujalo“; nekladli si nároky ani na vyčerpávající úplnost, ani na přísnou soustavnost; jejich výklady se ovšem „opírají o výsledky vědeckého bádání“. Podobně autorský kolektiv publikace Čeština všední i nevšední (1972, s. 15) zmiňuje v úvodu „poněkud odlehčený, ba snad i beletristický ráz publikace i výkladů v ní obsažených“, které se ovšem „opírají o výsledky vědeckého výzkumu a bádání“. Autoři zdůrazňují: „[v]ybíráme jen jevy, které mohou zaujmout i prostého čtenáře, a podáváme je způsobem, který by ho neodradil od četby“. Jan Chloupek nechtěl, aby jeho Knížka o češtině (1974, s. 9) byla „chladná, neosobní“. Záměrem autorů publikace Slova a dějiny (1980, s. 11) je „poskytnout čtenářům poutavou četbu a zároveň hlubší poznání mateřského jazyka“; zvou je přímo na „dobrodružnou výpravu za poznáním dějin jazyka“ (ibid., s. 5). Obdobně složený kolektiv další knihy Dědictví řeči (1986, s. 10) se snaží „nevšední, zajímavou historii zcela všedních slov českého jazyka“ ukázat čtenářům „bez odborné soustavnosti, která by mohla unavovat“. Slovo úvodem k výběru textů Jana Horálka …nejde jen o slova (2002, s. 6) proklamuje záměr autora i redakce Přítomnosti „nezbytnou dávku odbornictví v rámci možností zbavit suchopáru“. Autoři knížky Na co se nás často ptáte (2002, s. 6) konstatují: „Nečekejte soustavný a vyčerpávající výklad příslušného jazykového jevu, ani nedoufejte, že v rukou držíte univerzální příručku, s jejíž pomocí hravě

Uvedu aspoň rozhovory Karla Olivy s Honzou Dědkem (internetové Uzlíky na jazyku, asi 150 rozhovorů) a pořad Českého rozhlasu Slovo nad zlato, který s Janem Rosákem připravovala nejprve Markéta Pravdová (2015–2016). Tu pak vystřídal K. Oliva, v letech 2016–2021 připravil scénáře k asi 400 rozhovorům a 60 z nich bylo publikováno r. 2020 ve stejnojmenném knižním výběru. V letech 2022–2023 s J. Rosákem spolupracovala Martina Waclawičová (Ústav Českého národního korpusu), od ledna 2024 pak pořad připravují pracovníci ÚJČ Lucie Jílková, Michaela Lišková a Martin Šemelík. Rozhovory s Martinem Proškem pravidelně zařazuje Český rozhlas v Plzni. Další dialogický popularizační žánr pak zastupuje např. pravidelný chat Evy Jandové v pořadu ostravské televize Dobré ráno, kde odpovídá na dotazy diváků.

vyřešíte všechny jazykové problémy.“ Kromě toho se shodují s některými dalšími popularizátory ve snaze „ukázat, že jazyk není jen pravopis“ (ibid.). Rovněž autoři dalších souborů chtějí čtenáře potěšit, pobavit, přejí jim příjemné čtení; a v některých případech naznačují, že tyto texty psali rádi, že jim popularizace nebyla nikterak na obtíž. Např. František Daneš píše v závěru Malého průvodce po dnešní češtině (1964, s. 297): „I když jazykové koutky vznikaly na okraji vlastní mé práce vědecké, nikdy jsem je nepokládal za přítěž“ a hlásí se k vyznání svého předchůdce Františka Trávníčka: „Psal jsem ty sloupky rád“. Uvedené motivace a záměry autorů se promítají do vlastností jejich textů: autoři se snažili, aby byly „obecně přístupné“, „odlehčené“, „poutavé“, a aby nebyly „chladné, neosobní“, „odborné“, „přísně soustavné“, „suchopárné“…

Řada textů rozebíraných v tomto článku vznikla v podobě textů psaných: z těch starších, vydaných knižně, např. texty F. Daneše pro Literární noviny, texty členů oddělení pro studium vývoje jazyka určené pro rubriku Svobodného slova Z historie slov a věcí, texty J. Horálka pro Přítomnost aj.; a rovněž texty současných pracovníků ÚJČ AV ČR z posledních let, publikované v novinách a časopisech. Základem jiných publikací byly ovšem texty připravené původně pro rozhlasové a televizní pořady. Hned po druhé světové válce to byly ranní pětiminutové jazykové koutky vysílané po řadu let Československým rozhlasem; dále půlhodinové pořady v cyklu Čeština za školou – studiové rozhovory redaktora s dvěma či třemi odborníky; další rozhlasový cyklus Čeština dnes a zítra (desetiminutovky vysílané jednou týdně v letech 1993–1996; knižní soubor má název Čeština, jak ji znáte a neznáte (1996)).[17] A poté už dva cykly České televize z počátku třetího tisíciletí: seriál čtvrthodinových pořadů v cyklu O češtině a příspěvky připravené pro přímé televizní vysílání v pořadu Dobré ráno (zveřejněné posléze v souboru Každý den s češtinou (2009)). Texty vybrané z rozhlasových a televizních cyklů pro knižní publikace musely být samozřejmě v různé míře a různými způsoby upravovány; tyto postupy, kterými se zde nemohu zabývat, zachycují úvody nebo doslovy jednotlivých publikací. Z nich upozorňuji aspoň na doslov rozhlasového redaktora Milana Navrátila v knize Čeština za školou (1974, s. 479–484), který mj. zdůrazňuje úlohu rozhlasu při popularizaci češtiny. Ještě jiným způsobem se mezi mluveností a psaností pohybují dvě publikace pracovníků jazykové poradny ÚJČ Na co se nás často ptáte (2002) a Jsme v češtině doma? (2012), založené na odpovědích na dotazy vznášené buď telefonicky, nebo prostřednictvím e-mailů.

[17] U rozhlasových pořadů by měly být připomenuty ještě koutky Jaroslavy Hlavsové, vysílané v Českém rozhlase od 90. let 20. století až do roku 2017 a označované střídavě jako Promluvy o jazyce, Rozmluvy o jazyce, Rozmlouvání o jazyce nebo Rozmlouvání o češtině; ty však nejsou k dispozici v podobě knižního souboru. Totéž platí o koutcích Ondřeje Bláhy, vysílaných v současné době (pořad Okolo češtiny, Český rozhlas Olomouc).

4.2 Terminologie, odkazy na literaturu

Ve všech pojednáních o popularizačním diskursu se zdůrazňuje přístupnost, srozumitelnost textů. Lingvističtí popularizátoři si uvědomují, že nelze příspěvky zatěžovat náročnou terminologií. Některé termíny ale potřebují zavést a vysvětlit; autoři (staršího i novějšího období) při tom využívají hlavně zkratku *tzv.* (dříve *t. zv.*, *takzvaný*) nebo *tj.*: *u pětisetkoruny jde o tak zvané slovo složené*; *rozhovořili jsme se o domáckých obměnách křestních jmen, o tak zvaných hypokoristikách*; *je to tedy t. zv. slovo hybridní*; *uvozovací slova, tj. spojky a vztažná slova*; *izoglosy, tj. doslova místa, kde se stejně mluví*; *případy takzvaných kontronym (nebo chcete-li enantiosémie)*. Neobejde se bez toho např. M. Dokulil (O češtině pro Čechy (1960), s. 192–193) při výkladu o vývojových tendencích časování: *tzv. supinum*; *tzv. aorist*; *tzv. imperfektum*; *tzv. antepréteritum*… Další možnosti: *tomuto zesílenému slovu říkáme přízvuk*; *intonací rozumíme střídání výšky hlasu v průběhu řeči*; *tento jev se nazývá spodoba znělosti*; *obměny daného idiomu nazýváme odborně aktualizace*; *změnila se motivace, to znamená jev, který sloužil jako základ pojmenování*. Názorné vysvětlení termínu může představovat i „překlad“ do češtiny: *univerbizace* jako *„zjednoslovňování“*. Definice jsou formulovány s ohledem na čtenáře, např. *Pragmatika je šití komunikace na míru tomu, s kým a v jakém kontextu mluvíme*.

Popularizační texty se liší od textů vědeckých mnohem úspornějším odkazováním na odbornou literaturu; odkazují hlavně na slovníkové a kodifikační příručky (u starších textů nejvíce na Pravidla českého pravopisu, u textů novějších je vystřídala Internetová jazyková příručka). Autoři směrují své čtenáře i k vyhledávání v Českém jazykovém atlasu, informují je o využívání korpusových dat, občas odkazují i na články časopisecké (zejména v Naší řeči). Řada publikací zařazuje za jednotlivé koutky nebo na konec knihy orientační přehled základní literatury. Autorka koutků v časopise Živa využívá další možnost: umisťuje seznam doporučené literatury na webovou stránku časopisu.

4.3 Dialogičnost, kontakt se čtenáři

4.3.1 Projekce autorských a čtenářských subjektů do textu

K příznačným rysům popularizačního diskursu patří bezpochyby vnitřní dialogičnost[18] (kontaktovost, adresnost), na níž se podílejí rozdílné projekce autorských (i čtenářských) subjektů do textu. Většinou jde o publikace kolektivní, a tudíž zde nesnadno rozlišujeme – při užívání 1. osoby plurálu – mezi plurálem autorským (poukazujícím k autorovi nebo k autorům textu) a plurálem inkluzivním, kterým

[18] Srov. k tomu např. P. Kaderka (2016, s. 201).

podle V. Mathesia (1943, s. 118–122) autor zahrnuje sebe a své čtenáře nebo posluchače do společné skupiny. Na autorském plurálu jsou založeny poukazy ke zdrojům témat, k podnětům příslušných popularizačních textů: *Tento titulek jsme četli v denním tisku…*; *S tímto spojením jsme se několikrát setkali ve sportovních rubrikách našich novin…*; *Pozastavili jsme se nad textem ve výkladní skříni, který zněl…*; *Tuto problematiku jsme konzultovali s odborníky…* Dále je autorský plurál využíván hlavně v orientátorech, které odkazují ke konkrétním textovým operacím autorů, ke struktuře textu a pohybu v něm: *uvádíme příklad…*; *jak jsme již upozornili…*; *zbývá nám ještě doplnit…*; *shrneme-li tyto poznatky, můžeme říci…*; *vrátíme-li se nyní k naší úvodní otázce…* (K termínu *orientátory* viz Čmejrková, Daneš a Světlá (1999, s. 174–175).) Příznačná slovesa jako *uvést*, *dodat*, *doplnit*, *zmínit*, *shrnout* aj. mohou být i v tvaru 1. os. imperativu plurálu: *pro úplnost dodejme…*; *ještě se okrajově zmiňme o jedné eventualitě…* Kromě toho autorské subjekty plurálovými slovesy označují i některé metody, postupy, prováděné operace s daty: *Porovnáme-li tato pojmenování, ukazuje se…*; *Rozebíráme-li podrobněji konstrukci* […]*, zjišťujeme její vazebné schéma…*; *Připustíme-li tuto analogii…*; *Sledujeme-li historii tohoto spojení…*; *Chtěli bychom předvést jakýsi žertovný jazykový zeměpis…* Jak upozorňuje Mathesius (1943, s. 118), v některých případech je autorský plurál „zabarven inkluzivností“.

U některých dalších autorských plurálů by bylo možno uvažovat i o „plurálu týmovém“, který se vztahuje k vícečlennému týmu (např. ke sdílenému stanovisku pracovníků jazykové poradny, i když všichni nejsou autory příslušného textu; nebo ke sdílenému stanovisku pracovníků ÚJČ). Ve sloupcích a koutcích nesmí chybět hodnocení interpretovaného jevu, zaujímání stanoviska. Zde se vyskytují hlavně slovesa *ne*/*doporučovat*, *odmítat*, *přiklánět se*, *přimlouvat se*, spojení *dávat přednost*, hodnoticí výrazy *ne*/*vhodný*, *vhodnější*, *přípustný*, *neobvyklý* a v menší míře *ne*/*správný*, *chyba*, *nedostatek*, např. *Doporučujeme proto užívat podoby…*; *Toto označení nepovažujeme za příliš vhodné…*; *Za toto řešení se přimlouváme i my…*; *Podle našeho názoru rozhodně nejde o pojmenování stylově neutrální…*; *Nemáme důvod tento výraz odmítat…* Tyto hodnoticí plurály mají většinou povahu autorskou, ale někdy i týmovou. Za typický příklad týmového plurálu pokládám vyjádření *náš názor není nikterak právně závazný*.

Autorský plurál tedy označuje činnosti, názory a postoje autorských subjektů. Naproti tomu tvary 1. os. plurálu, které lze zařadit k plurálu inkluzivnímu, v podstatě znamenají ‚my všichni (uživatelé češtiny) společně…‘ a vztahují se k autorům i jejich čtenářům (resp. původně posluchačům): *Pokud cestujeme po naší republice, často narážíme na různá jména…*; *Jak je vidět, jazykový systém působí, aniž si to většinou uvědomujeme…*; *Slov utvořených příponou -áž máme v češtině poměrně dost*. Frekventovaná jsou zde slovesa *setkat*/*setkávat se* a *užít*/*užívat*, např. *V obecné češtině se můžeme setkat i se slovesem…*; *Častěji se setkáváme s obraty…*; *Ve výslovnosti můžeme užít i podoby…*; *Tyto výrazy všichni alespoň někdy užíváme…*

Jak jsme viděli výše, k autorskému plurálu patří vyjádření založená na slovesech *ukážeme*, *uvedeme* aj.: k inkluzivnímu plurálu se ale přesouváme se slovesy reflexivizovanými: *Výčtovou linii si ukážeme na tomto příkladu…*; *Pro úplnost si uvedeme ještě jeden způsob…*; *Když jsme si takto ozřejmili celkovou situaci…* Příznačný je tu samozřejmě i výskyt různých tvarů plurálového osobního zájmena *my*, resp. přivlastňovacího *náš*, např. *Slovní zásoba se nám tak rozčlenila…*; *Změny probíhají téměř před našima očima…*; *Nejlépe nám přiblíží celou věc tabulka…*; *Nezval na nás útočí přívalem pojmenování…* A přidám ještě reprezentativní inkluzivní plurál z pera F. Daneše (VIII):[19] *Zkrátka a dobře, většina z nás (a snad všichni) ani pořádně nevíme, jak vlastně vypadá ta řeč, kterou každodenně mluvíme*.[20]

Pro inkluzivní plurál jsou dále příznačné tvary imperativní; vyjadřují výzvy k činnostem, které máme při četbě textu provádět „my všichni společně“, „vy s námi“, tj. čtenáři pod vedením autorů. *Pojďme krátce nahlédnout do „nářeční kuchyně“…*; *Podívejme se na uvedené výrazy blíže…*; *Věnujme pozornost tomu, kdy se čárka před spojkou* a *píše…*; *Zamysleme se nad tím, má-li toto sloveso v našem jazyce své opodstatnění…*; *Nahlédněme proto raději do slovníků…*; *Povšimněme si ještě některých slov…* Jde tu o jiné vyjádření výzev ‚zamyslete se‘, ‚nahlédněte‘, ‚povšimněte si‘. Výjimečně se můžeme setkat i s obecnějšími, na konkrétní text nevázanými apely typu *Probuďme v sobě zájem o jazyk…* (J. Chloupek (XI)). K imperativům, jež míří k implikovaným čtenářům, je možno přiřadit také případy tohoto typu: *Této vazbě se raději vyhneme*; *Vazbě s předložkou se však v tomto případě vyhneme*; *Zavádění slovesa* navýšit *je zbytečné, a proto se ho i v administrativním jazyce vystříháme*. Imperativ je tu transponován do 1. osoby plurálu, inkluzivní *vyhneme se* má opět význam výzvy (‚vyhněte se‘), resp. autorského doporučení (‚doporučujeme se vyhnout‘).

1. osoba plurálu (ať už týmového, autorského, nebo inkluzivního) je tedy ve zkoumaných textech prostředkem základním. Inkluzivní plurál přitom už směřuje od autora ke čtenáři (původně posluchači), naznačuje autorsko-čtenářskou vzájemnost. Stává se součástí fiktivního dialogu mezi autory a čtenáři, resp. vnitrotextovými subjekty, které je zastupují; adresáty implicitního dialogu jsou implikovaní čtenáři. Výrazným prostředkem tohoto dialogu je pak 2. osoba plurálu, která může mít opět ve výstavbě textu různé funkce a uplatňuje se při stylizaci odlišných vztahů mezi komunikanty. Někdy se odvolává ke zkušenostem čtenářů z minulosti: *Jistě jste už mnohokrát zaslechli…*; *Jistě jste četli v novinách…*; *Nejspíš jste se už někdy setkali*

[19] Doklady z knižních publikací jsou na konci označeny římskou číslicí, která odkazuje k soupisu pramenů na konci článku.

[20] Stranou nechávám Mathesiovo (1943, s. 118–122) rozlišování inkluzivního plurálu inkorporativního a adjunktivního (případně adičního). Ve zkoumaných textech se tyto typy do značné míry prolínají a jejich rozlišování by bylo velmi obtížné.

s textem…; *Asi jste někdy slyšeli tu arabskou historku…*; *Uvidíte, že se uváděné tvary shodují i s vaším jazykovým povědomím*. Jindy pomáhá provádět čtenáře textem, předávat mu určitá upozornění: *V první části výkladu jste se dozvěděli…*; *Jistě jste si i vy v této větě povšimli poněkud neobvyklého spojení…*; *Jistě i vy jste hned přišli na to…* Autorské subjekty také předjímají chování čtenářů v určitých životních situacích: *Přijedete-li na Ostravsko, nemůže vám uniknout…*; *Uslyšíte-li někdy pozdrav* na zhledanou…; *Dejme tomu, že máte uvítat hosty…*; *Jestliže se svého dítka zeptáte…* V těchto případech obvykle následují určité instrukce pro čtenáře (jak se mají v těchto situacích vyjadřovat, čeho si všímat na vyjadřování jiných osob apod.); k tomu lze připojit vyloženě instruktážní formulace typu *Pozor si musíte dát na…*; *Těchto tvarů můžete užít vždy…* A nelze tu vynechat výrazné případy stylizace opravdu živého, bezprostředního kontaktu mezi subjekty autorskými a čtenářskými: *Tak vidíte, jaké nám jazyk dává možnosti…*; *To původ našich* bruslí *je jasnější, viďte…*; *Pokud té otázce nerozumíte, věřte, že jste tázáni…*; *No čekali byste, že slovo* toaleta *je od původu zdrobnělina?* 2. os. pl. je značně frekventovaná už v nejstarších publikacích (souborech koutků ze 40. a 50. let); směrem k současnosti ale živé, kontaktové komunikace zřejmě přibývá.[21] (Toto konstatování není nijak kvantitativně podloženo, ale asi nejde pouze o můj subjektivní dojem. M. Krčmová (2017), např. uvádí, že pro populárně naučný styl, který se rozvíjí v posledních desetiletích, je typická „zvýšená míra kontaktovosti".)

(1) *Věděli jste, že můžete mít na talíři* bábu, babku *i* babičku *a dost si na nich pochutnáte? Ne, nelekejte se, řeč nebude o tom, co vás teď možná napadlo…* (P. Přadková, 26. 7. 2023, Médium.cz)[22]

Autoři se ke čtenářům obracejí ve 2. osobě plurálu i formulacemi imperativními, výzvovými, apelovými. Tady by bylo možno rozlišit na jedné straně pokyny k tomu, co mají čtenáři dělat přímo při četbě textu (*Přečtěte si naši větu znovu…*; *Pokuste se nyní přečíst čtyřverší…*; *Zkuste to slovo vypustit…*; *Všimněte si přitom, že příslovce zůstává beze změny…*), a na druhé straně doporučení k činnostem nevázaným přímo na text (*Těmto podobám se v písemném projevu vyhněte…*; *To už si podrobně proberte raději za domácí cvičení…*; *Pokud váháte, ověřte si pravopis v Pravidlech…*).

Postoupíme-li dále při rozebírání vnitřní dialogičnosti sledovaných textů, je jejím přirozeným a příznačným exponentem konstelace 1. a 2. osoby plurálu. Autoři v těchto formulacích typu „my vám", „my pro vás" nezřídka deklarují svůj záměr vzhledem k implikovaným čtenářům: *Vysvětlíme vám…*; *Chtěli bychom vás přesvěd-*

[21] Zaznamenala jsem to hlavně v příspěvcích novinových a časopiseckých, kde jde o implicitní dialogy a stylizované kontakty. Netýká se to publikací, kde pracovníci jazykové poradny svými odpověďmi přímo reagují na potřeby tazatelů; srov. o tom v oddílu 4.3.4.

[22] Doklady z textů čerpaných z monitoringu ÚJČ jsou označovány jménem autora/autorky, datem zveřejnění a označením časopisu, novin, případně webové stránky.

čit…; *S tím bychom vás chtěli seznámit…*; *Půjde nám o to, abychom vám ukázali jednotlivé jevy…* Čtenáře aktivizují (*Položíme vám ještě jednu otázku…*; *Dáme vám hádanku…*; *Posouzení necháme na každém z vás…*), odvolávají se k jejich znalostem a zkušenostem (*Takové shodě říkáme, jak jistě víte, rým…*). Autoři publikace Čeština všední i nevšední (1972, s. 213) přicházejí opět s navozováním živého kontaktu: *Jsme přesvědčeni, že tento jazykový pohled nijak nezkalil váš poměr k* bačkorám *či* papučím *a že se v nich podle potřeby vyhřejete stejně jako dosud*.

V menší míře se jako nositel kontaktu s implikovanými čtenáři vyskytuje substantivum *čtenáři* (tedy vlastně 3. osoba pl.): *Jistě jsme už čtenáře přesvědčili o tom…* (místo „jistě jsme vás už přesvědčili o tom…“); *Čtenáři si jistě představí, jak by to znělo…* (místo „jistě si představíte…“); *Kdybych si dnes zahrál na kantora a požádal své čtenáře, aby určili* (místo „požádal vás“); *Čtenáři mě laskavě omluví* (místo imperativu „omluvte mě“). Výjimečně se v této funkci objeví singulár: *Chce-li být dnešní čtenář zasvěcen* […]*, je třeba ho upozornit…*; *Pozornému čtenáři jistě neuniklo…* Ostatně čtenáři jsou i přímo oslovováni a v oslovení se kromě plurálu (*Uvažujte chvíli s námi, milí čtenáři…*; *Zdalipak víte, věrní čtenáři…*) přece jen častěji vyskytne i singulár: *Ne, nečekej, milý čtenáři, že tu budeme vykládat o kněžně Libuši…*; *Zvládli jsme spolu, trpělivý čtenáři, základy mluvnice…*; *Vaše manželka, mužský čtenáři, má řečí nemálo…*). Tento typ užívání výrazu *čtenář*/*čtenáři* ve vztahu k fiktivním, implicitním subjektům však není ani ve starších, ani v současných textech příliš častý; něco jiného (a mnohem častějšího) je odkazování k reálným dopisům a dotazům čtenářů (*Čtenář ze západních Čech se nás zeptal…*), kterému zde bude věnován oddíl 4.3.4. Nepříliš velký počet příkladů, které jsem zachytila, ukazuje asi dvojnásobnou převahu plurálu *čtenáři* nad singulárem *čtenář*. Výjimečně se ve stejných funkcích setkáme i s jinými substantivy: *Pro zvídavější posluchače připomínám…* (při transformaci mluveného textu do psaného); *Tož, milí přátelé, onen tvar si nevymyslel žádný kazisvět…* Pokud jde o přívlastky spojované se substantivem *čtenář*, není nijak překvapující, že převažuje adjektivum *milý* (*milý čtenáři* / *milí čtenáři*); dále se objevilo např. *laskavý*, *věrný*, *pozorný*, *trpělivý*, *vážený*, a také *náš* nebo *dnešní*. Zhusta se ke svým čtenářům obrací F. Daneš, např.:

(2) *Čtenářům dám nakonec hádanku: co znamená přídavné jméno* autokosmetický*? (Hádat smějí jen ti, kdož nejezdí pražskou tramvají, anebo pokud jezdí, nečtou „poutače“.)* (VIII)

Konvenci autorského, resp. inkluzivního plurálu v týmových publikacích konkuruje autorský singulár.[23] Vyskytuje se hlavně v knihách (souborech textů), které nejsou

[23] Distribuci autorského plurálu a singuláru v českých a slovenských odborných textech zkoumala řada autorů, mj. Čmejrková (2008), Dontcheva-Navrátilová (2013), Kozubíková Šandová (2019), Walková (2020) ad.; všichni se ale zaměřovali na formy autoreference v textech akademických, nikoli popularizačních. Většinou konstatují, že na rozdíl od silné pozice autorského singuláru v textech

kolektivním dílem, ale mají pouze jediného autora; i tam však někdy převládá autorský nebo inkluzivní plurál. Singulárové tvary mají opět (jako u autorského plurálu) v řadě případů funkci textových orientátorů: *Na počátku jsem uvedl…*; *Už jsem se zmínil…*; *Musím na tomto místě dodat…*; *Na závěr se ještě zastavím u úlohy částic…* Z autorů staršího období narazíme na singulár u F. Trávníčka (VI): *Domnívám se, že je to staré slovo* […]; *Nevím, jak to jméno vyslovují ve škole* […]; *Já sám jsem slyšel donedávna jen dykobraz a teprve nedávno mi řekl jeden redaktor, že vyslovuje měkce*. V subjektivně motivovaných vyjádřeních užívá singuláru i J. Chloupek (XI): *Zaslechl jsem v televizní reportáži…*; *Viděl jsem kdysi film…*; *Rozpomněl jsem se na tento jazykový zážitek z mládí…* Nepřehlédnutelným uživatelem 1. osoby jednotného čísla je F. Daneš, a to nejen ve svém souboru koutků (VIII), ale i ve starších kolektivních publikacích, kde se tímto individualizovaným územ jeho kapitoly v řadě případů odlišují od příspěvků jiných autorů. Z jeho souboru uvádím aspoň několik příznačných příkladů: *Nahuboval jsem se na novinářskou češtinu za poslední léta dost a dost, a tak bych chtěl k dnešnímu svátku novinářů přijít s chválou…*; *Nedá mi to, abych do našich novinářů jednou za čas „nerejpnul“…*; *Obávám se však, že můj dnešní výklad zabředl poněkud do odborných podrobností…*; *Obávám se však, že jsem své čtenáře dokonale zmátl…* Singuláru se nevyhýbá ani D. Šlosar (XIV): *Četl jsem už tři výklady o původu toho slova…*; *Slýchal jsem je už před sedmdesáti lety od své babičky…*; *Doslechl jsem se o sporu dvou odborníků na toto téma…*; *Nechtěl jsem věřit svým očím, když jsem zahlédl tento nápis…*; *Ještě jedním příkladem bych to chtěl podepřít…* A podobně i J. Horálek (XIX): *Řeknu to malounko učeně…*; *Já bych se ale rád zastavil u dvou významů…*; *Jen o jedno bych se přimlouval…*; *Teď tvrdě trvám na tom, že pranic nemoralizuji…*; *Vím, jsou to vytrhané citáty…* Kniha O jazyce bez hranic (XXIII) má devět autorů, všichni užívají převážně vyjadřování plurálové nebo neosobní. Autorský singulár je výrazně zastoupen především v kapitolách Aleny Andrlové Fidlerové: *V předchozích kapitolách jsem se tak trochu zastávala českých jezuitů a snažila se ukázat…*; *Moje šance získat uznání alespoň pro některé ze vzdělaných jezuitů raněnovověkých Čech tedy asi nejsou velké, ale přesto se o to chci pokusit…*; *Proto bych na závěr chtěla uvést ještě jeden příklad…*

Z textů stejných autorů by pak bylo možno vybírat i dialogické konstelace 1. osoby sg. a 2. osoby pl., zaměřené na implikované čtenáře. Autoři prostřednictvím těchto konstelací opět otevřeně deklarují své záměry, jako právě A. Andrlová Fidlerová: *Jak asi předpokládáte, moje odpověď na tuto otázku se jednoznačně přimlouvá za snahu o porozumění, a budu o tom chtít přesvědčit i vás*. Podobně i F. Štícha:

z anglosaské oblasti v českých textech stále převažuje spíše autorský plurál. Pro sledované texty popularizační nemám k dispozici žádné exaktní údaje, ale ani zde nelze zaznamenat výrazný vývoj směrem k singuláru – vzhledem k tomu, že ho užívali i někteří dále uvedení autoři staršího období.

Teoretický výklad si odpustím a raději pro vás z Českého národního korpusu vyberu pár vět, z nichž vše sami pochopíte. Používají tohoto dialogizačního prostředku ke konvenčně zdvořilému vyjádření, např. J. Horálek: *Dovolte mi teď jako historiku jazyka připomenout…*; *Dovolte mi pozdržet se letmo u tohoto anglicismu…* Předjímají reakce čtenářů, např. s pomocí výrazů *asi*, *snad*, jako F. Daneš: *Teď asi čekáte, že se začnu pohoršovat…*; *Když už jsem se zmínil o ližinách, řeknete si asi, že bych měl připomenout i lyže…*; *Ptáte se, co mají oba úryvky společného a proč se o nich zmiňuji?* Čtenáře aktivizují, zapojují je do řešení „společných" problémů (opět F. Daneš): *Pokusím se věc vyložit z jiného konce, a přitom snad najdete i odpověď na otázku, kterou jsem vám právě položil…*; *Asi se divíte, co proti té větě mám; ale ona totiž předcházela věta* […]; *Zapojíte-li nyní onu první větu do této souvislosti, hned poznáte* […] *a navrhnete…* Někdy autoři předjímají reakce čtenářů (*na to se mne neptejte, sám to netuším…*), ve fiktivním dialogu si s nimi vyměňují zkušenosti; příznačné je to opět pro F. Daneše:

(3) *Nevím, zda i pro vás bylo v každém jazyce, kterému jste se učili, nejobtížnější věcí správné užívání číslovek. Ale ony jsou číslovky záludné i v češtině, věříte?* (VIII)

(4) *Překládat, či nepřekládat? Tuhle otázku si kladu už dávno, a protože na ni stále nenalézám uspokojivou odpověď, chtěl bych se poradit se čtenáři* […] *Ovšem že překládat, řeknete* […] *Na to vám ale jiný namítne* […] *Nu dobrá, řeknete si, podívám se tedy* […] *Vezmete do ruky* […] *Pro jistotu nahlédnete* […] *Nejásejte předčasně…* (VIII)

Zatím jsem čerpala ukázky především z popularizačního diskursu staršího data; ale např. s Alenou Andrlovou Fidlerovou a popularizační knížkou autorů z FF UK z r. 2018 jsem se už dostala do současnosti a posléze ke skupině popularizátorů z ÚJČ, pro které je autorský singulár (zesilovaný třeba ještě spojením *podle mého názoru*…) přirozeným prostředkem a rádi užívají i 2. osobu pl. směřující k předpokládaným čtenářům:

(5) *Osobně nepatřím ani mezi nadšené příznivce, ani mezi zapřisáhlé odpůrce této změny.* […] *Setkávám se s výhradou, že ženy, které oficiálně nesou nepřechýlené příjmení, si často nepřejí, aby se jejich příjmení v komunikaci přechylovalo. Podle mého názoru je zde důležitá především tolerance, a to oboustranná.* (P. Štěpán, 2. 8. 2021, Týdeník Rozhlas)

(6) *Proto mi nezbývá než vám na závěr tohoto sloupku popřát, ať se vám podobné školní sváry, v nichž nad hlavami svištíš „koule", pokud možno vyhýbají.* (H. Mžourková, 20. 6. 2022, Týdeník Rozhlas)

(7) *„Vodáci"* […] *používají zvláštní výrazivo, takzvaný vodácký slang. Pro případ, že byste se rozhodli vyrazit letos na vodu poprvé, vás s ním seznámím.* […] *Domnívám se, že nyní jste na vodáckou výpravu (alespoň jazykově) připraveni. Nezbývá mi, než se s vámi rozloučit. A jak jinak než vodáckým pozdravem. Tak tedy: „Ahóóój!"* (K. Dvořáková, 19. 7. 2021, Týdeník Rozhlas)

Pomocí kontaktových prostředků tak dochází k propojení autorských a čtenářských textových subjektů, nesenému kromě slovesných tvarů i tvary osobních zájmen *já*,

my, *vy*. Podílejí se na něm i drobné kontaktové výrazy (částicové nebo citoslovečné povahy), které nám mohou připomínat např. styl Karla Čapka a dnes už působí poněkud archaicky: *inu*, *nu*, *nuže*, *nu dobrá*, *nu což*. Ze současných autorů užívá tyto výrazy hlavně F. Štícha, který tak navazuje na svého předchůdce F. Daneše; Daneš a jeho současníci měli v oblibě také *baže*, *věru*, *arci*, *tož*… Zde je namístě poznamenat, že se sice v této studii snažím mj. o určité porovnání popularizačních textů starších a novějších (viz hlavně oddíl 5); ale pokud jde o charakteristické znaky, užívané jazykové prostředky, způsoby organizace textu, jsou texty starší a nejnovější dobře srovnatelné a v hlavních rysech se příliš neliší (nebo jen v míře, intenzitě využívání určitých prostředků). Např. někteří autoři koutků a sloupků starých 50–70 let přirozeně užívají autorský singulár, vedou s implikovanými čtenáři intenzivní vnitřní dialog, využívají i hru s jazykem; naproti tomu někteří současní autoři své vyjadřování někdy zálibně archaizují (jak jsem zmínila na počátku tohoto odstavce). Je proto nesnadné vnést do této analýzy výraznější diachronní rozměr.

4.3.2 Otázky (nejen řečnické)

Na dialogizaci popularizačního diskursu („vytváření řečnické perspektivy“ podle Mathesia, (1943, s. 116)) se jako součást fiktivního dialogu se čtenáři podílejí i otázky. Naprosto tu převládají otázky řečnické, na které si autoři hned vzápětí nebo v dalším výkladu sami odpovídají. Setkáváme se s tím ve starších i novějších popularizačních příspěvcích. Pokud jde o ty starší, vybírám tentokrát ze „staročeských“ publikací Slova a dějiny (1980) a Dědictví řeči (1986), kde jde o prostředek značně oblíbený:

(8) *A* rakev*? I když je to slovo se starým základem, samo se objevuje pozdě…* (XII)

(9) *A jak se naši předkové obouvali? Nejprimitivnější obuví byla v nejstarších dobách podešev z látky, kůže, plsti, dřeva, někdy i z lýka, přivázaná k chodidlu řemínky.* (XII)

(10) *A jak si nadávali naši staročeští předkové, v jejichž žilách nekolovala modrá krev? Přibližnou odpověď na tuto otázku nám dává staročeská satirická skladba Podkoní a žák…* (XII)

(11) *Co víme o tom, co naši předkové nosili na hlavě? Pro muže všech společenských vrstev byly běžnými přikrývkami hlavy* čepice *a* klobúk*…* (XII)

(12) *Kdo to vlastně byly jezinky? Z pohádek víme, že to byly zlé lesní žínky…* (XV)

Jindy otázky míří ke čtenářům, prostřednictvím 2. osoby pl.; ale i v tom případě mohou mít rétorickou povahu a být hned zodpovězeny:

(13) *Jak často byste řekli, že se na Country Radiu zaslechne slovo* hudba*? Rovnou vám to povím: Nezaslechne se nikdy!* (F. Štícha, 20. 7. 2020, Týdeník Rozhlas)

Autoři si otázkami ověřují i společné zkušenosti nebo sdílené postoje se čtenáři: *Taky jste si toho už všimli?*; *Také vnímáte ten veliký stylový rozdíl způsobený tak nepatrnými změnami?*. Jindy si však ověřují i konkrétní znalosti čtenářů, kladou otázky

věcné (*Znáte slovo* fukéř *či* fukýř*?*; *Zamyslili jste se už někdy nad českými jmény měsíců?*):

(14) *Dovolím si na závěr položit jednu lehce záludnou otázku. Jak napíšete zdrobnělinu přídavného jména* měkký*? Je to* měkkounký/měkkoučký*, nebo* měkounký/měkoučký*? Umíte to zdůvodnit?* (A. Černá, duben 2023, Živa)

Kontaktovými otázkami autoři předjímají možné reakce čtenářů: *Tážete se, co to má společného…?*; *Ptáte se, proč se neláteří česky?*; *Neznepokojilo vás to…?*; *Máte pocit, že je v nadpisu chyba…?*; *Že nerozumíte? To je účelem podobné jazykové „hry“.*

(15) *Třebas májíčky a jiskérky. Že je neznáte? Určitě ano, řeč je o pampeliškách a sedmikráskách.* (P. Přadková, 29. 5. 2023, Médium.cz)

Příklady (8)–(13) reprezentovaly otázky doplňovací, začínající obvykle tázacími zájmeny *co*, *jak*, *jaký* aj. Některé další příklady však dokazují, že mezi řečnickými otázkami jsou zastoupeny i otázky zjišťovací, k nimž je rovnou připojena odpověď začínající *ano*/*ne*:

(16) *Znamená tedy* robotika *nauku o robotech? Ano, ale jde o roboty jako složité systémy přístrojů…* (XVII)

(17) *Je to neoprávněný, nevhodný novotvar? Ne. Jde o dějové podstatné jméno odvozené od slovesa.* (XVII)

(18) *Je však tato věta nesprávná? Rozhodně nikoli, avšak její smysl by se měl chápat trochu jinak.* (XVII)

Zjišťovací otázky mohou mít někdy i značně obecnou povahu: *Bojíte se české mluvnice?*; *Víte, jak vlastně mluvíte?*. Dochází také ke kumulaci otázek, které naznačují různé možné odpovědi nebo různé možnosti řešení určitého problému:

(19) *Zamyslete se, prosím vás, nad tímto podivuhodným a tajemným SE. Co znamená? Kde se vzalo? K čemu je dobré? Copak toto SE znamená sebe?* […] *Copak je to nějaké zájmeno? Není, to dá rozum. Ale co to tedy je?* (F. Štícha, 20. 4. 2020, Týdeník Rozhlas)

Nezřídka autoři využívají sérii otázek jako iniciační prvek svého sloupku:

(20) *Na Ukrajině, ale v Rusku? Na Ukrajinu, ale do Ruska? Šílenství rozpoutané na území Ukrajiny bokem zvýraznilo i rozdílnost těchto předložkových vazeb. Jak vznikla a zůstane v češtině i nadále?* (H. Prokšová a O. Dufek, 5. 4. 2022, Vesmír)

(21) *Co nás za měsíc čeká? Volba prezidenta? Volby prezidenta? Prezidentská volba? Nebo prezidentské volby?* (O. Dufek, 6. 12. 2022, Vesmír)

V jednom krátkém koutku O. Dufka jsem např. zaznamenala deset otázek, vyjímám z nich ještě jednu posloupnost:

(22) *Ale copak se člověku, který není mrzutý, nepříjemný, říká* rudný *nebo* vrlý*? Kdo kdy někoho slyšel* dutat*? Vykonal už nějaký* řádný *hoch* horáznou plechu*? A co je to vůbec* řest*?* (O. Dufek, 1. 2. 2022, Vesmír)

4.3.3 Dialogy fiktivní, stylizované, reprodukované

Dialogičnost tedy prostupuje popularizačními texty v nejrůznějších podobách, nabízí autorům různé možnosti a prostředky. Například P. Nejedlý (Každý den s češtinou (2009)) stylizuje dialog se čtenářem, který je přímo demonstrací fiktivnosti těchto dialogů:

(23) *Uprostřed slova píšeme téměř vždycky* ů. *Ale pojďme si to vyzkoušet. Milý čtenáři, jaképak* u *napíšete ve slově* k/U/ra*? Odpověď samozřejmě není jednoznačná, jinak bychom se ani neptali. Jestliže jste se tedy nenechali nachytat či svést k ukvapené odpovědi, pak se jistě nejprve zeptáte, o jakou* k/U/ru *jde. Dobře, upřesníme to: dejme tomu, že mám na mysli tu citronovou. Pche, ohrnuje nos čtenář, samozřejmě že napíšu* ů *s kroužkem. Kdežto když to bude záležitost lázeňská nebo léčebná, pak ve slově* kúra *napíšeme čárku. Nezbývá nám než souhlasit, je to tak.* (XXI)

Poměrně často se objevují i „reprodukce" dialogů, které autora motivovaly k napsání koutku či sloupku (*zeptal se mě jeden kolega…*; *jeden můj student se podivil…*; *zaslechl jsem nedávno ve vlaku rozhovor*…). Uvedu aspoň dvě ukázky; první pochází už z prvního výběru jazykových koutků z r. 1948, autorem je K. Sochor; druhá je z Danešova souboru Malý průvodce a upoutala mě tím, jak Fr. Daneše jeho „kolega" oslovil *koutkaři*. (Samozřejmě i v těchto případech jde o dialogy stylizované, nevíme, zda a nakolik se uskutečnily.)

(24) *Nedávno jsme potkali pana Holého. Svěřil se nám, že dostal přípis od okresního národního výboru a že se mu zdá, že jeho jméno je tam nesprávně skloňováno. A zároveň nám tento přípis předložil, aby nás o tom přesvědčil. Vrtěli jsme hlavou: „Vždyť je tu vaše jméno všude psáno docela dobře." Odporoval nám: „A co tohle: panu Holému, a o dva řádky níže: pana Holého – to považujete za správné? Říká se přece Holýmu, Holýho. Já jsem Holý s dlouhým -ý na konci, to je přece jasné." Nezbylo nám nic jiného, než panu Holému vysvětlit, že se mýlí.* (I)

(25) *Bylo to jako z udělání, že právě když jsem si připravoval předešlý koutek o zájmenu* každý*, potkal jsem se náhodou s jedním kolegou, který mi pohotově dodal další téma: Jeden student napsal v úloze větu:* Každý jsme se tomu zasmál*; co tomu, koutkaři, říkáš – je to chyba, anebo ne, a jak to vysvětlíš?* (VIII)

S ukázkou (25) se pak dostáváme do blízkosti dialogu v knížce J. Chloupka, kde autor (resp. vnitrotextový autorský subjekt) rozmlouvá sám se sebou: *Ale autore, pozor! Nenech se unést slovy…* (XI).

4.3.4 Reakce na dopisy čtenářů

Dosud jsem věnovala pozornost především fiktivním, implicitním dialogům, na nichž jsou popularizační texty do značné míry založeny. Za dialogický prvek (ale úplně jiného typu) lze pokládat reakce autorů na reálné, autentické dopisy (případně telefonáty) čtenářů. Začnu opět od starších autorů.

V reakcích F. Daneše jsou tazatelé a inspirátoři jeho koutků (zařazených do souboru z r. 1964) označováni jen neurčitě: *Jeden z našich čtenářů se ptá…*; *Několik čtenářů se pozastavilo nad tím…*; *Jeden z čtenářů není spokojen s tím…*; *Trpce si jeden z čtenářů stěžuje na to…*; *Dostal jsem onehdá od jednoho čtenáře co proto…*; *Jeden bystrý čtenář si při četbě vypsal několik vět…* Někdy se však mezi autorem a jeho čtenáři rozvíjí bohatší diskuse:

(26) *Jeden z čtenářů* […] *pokládá užití slovesa LOZIT za nemístný moravismus. Tož tedy (abych začal po moravsku) moravismus to je, ale soudím, že docela vhodný.* […] *Dodatek: Někteří čtenáři ze severovýchodních Čech mi po přečtení koutku napsali dopisy, v nichž se podivují tomu, že jsem označil slovesa* lozit *a* zavazet *za moravismy.* (VIII)

Poněkud konkrétněji jsou pisatelé zařazováni v nejstarších koutcích autorů z ÚJČ: *Vědečtí pracovníci několika ústavů nás požádali…*; *Z Ostravska jsme byli vyzváni…*; *Redakce jednoho pražského nakladatelství se nás ptala…*; *Jedna malá pionýrka se nás po návštěvě Prahy v dopise zeptala…*; *Jeden posluchač od Jevíčka napsal Jazykovému koutku…*

Autentický dialog se zájemci o jazyk z řad veřejnosti vedou i pracovníci jazykové poradny, jejichž odpovědi na dotazy zasílané elektronickou poštou přináší publikace Jsme v češtině doma? (2012). Komunikační žánr telefonického jazykového poradenství v poslední době analyzovali Dufek et al. (2022) nebo Dvořáková (2024); podrobně interpretovali mluvené dialogy (nahrávky telefonických rozhovorů), ale řadu jejich poznatků lze jistě vztáhnout obecně k poradenským interakcím, tj. i k e-mailovým výměnám v uvedené knize. Dotazy mohou být formulovány s různou mírou zdvořilosti (27) či spíše věcnosti (28), s různou mírou sebevědomí či spíše vzhlížení k odborným autoritám, s různou motivací (časté *Již delší dobu mám s kolegou spor…*; *S kolegy jsme ondyno narazili na problém…*) atd.

(27) *Vážení, prosím o radu…*; *Prosím Vás o informaci, jak správně psát…*; *Můžete mi prosím sdělit…?*; *Chci Vás poprosit, abyste mi zodpověděli dotaz…*; *Měl bych prosbu. Nevíte, co opravdu znamená slovo* hujer*?*; *Snažně Vás prosím o vysvětlení…*; *Byli byste tak laskavi a poradili mi?*; *Mohu se zeptat, co znamená slovo* osudí*?*; *Chtěl bych se zeptat, jaká je správná výslovnost…*; *Rád bych se zeptal…*; *Dovoluji si Vás požádat o sdělení významu…* (XXII)

(28) *Je toto psaní správné nebo chybné?*; *Můžeme tento termín považovat za spisovný?*; *Je toto spojení přípustné?*; *Je vhodné používat toto slovo?*; *Jsou možné obě varianty?*; *Jak nebo z čeho vzniklo slovo* bodejť*?*; *Nevíte náhodou, z čeho toto spojení vzniklo?*; *Jak se stavíte k výslovnosti…?*; *Kloníte se tedy k názoru počešťovat výslovnost…?*; *Zajímal by mě Váš postoj ke slovům…*; *Rád bych znal Váš názor…* (XXII)

Odpovědi pracovníků poradny jsou pak založeny na 1. osobě plurálu (týmového, případně inkluzivního) a jen v některých případech mají interaktivní povahu, tj. obracejí se přímo k tazateli a užívají samozřejmě vykání: *Povšiml jste si zajímavé věci…*; *Narazil jste na velice zajímavý výslovnostní problém…*; *Doklady, které jste nalezl,*

bezpochyby svědčí o tom…; *Tento postřeh je klíčem k odpovědi na Vaši otázku*. Následující ukázky představují doklady na reaktivnost a konkrétní adresnost odpovědí:

(29) *Prosím Vás, je správně* Akvapark*, nebo spíš* Aquapark*? Bohužel ani jeden tvar jsem nenašel v Pravidlech českého pravopisu. – Máte pravdu, že v platných PČP nenajdeme ani* akvapark*, ani* aquapark*…* (XXII)

(30) *Dostala jsem svůj rodokmen* […] *u jednoho z mých předků bylo napsáno* familiant*. Ráda bych se dozvěděla, čím tento můj předek vlastně byl. – Předpokládáme, že Váš předek, na kterého se ptáte, žil někdy v 18. století…* (XXII)

(31) *Kolega tvrdí, že stále ještě existuje přechodník tzv. budoucí… – Situace je poněkud složitější, ale lze říci, že se Váš kolega nemýlí…* (XXII)

(32) *Dcera dostala za domácí úkol vysvětlit, jak vznikl název měsíce* prosinec […] *Paní učitelka prohlásila, že slovo* siný *neexistuje* […] *– Paní učitelka se bohužel mýlí…* (XXII)

(33) *Podle paní profesorky by se mělo psát* […] *Avšak já si myslím, že by tam ta čárka být neměla.* […] *Prosím, napište mi, jak se ta věta píše správně. – Souhlasíme s paní profesorkou…* (XXII)

5 Některé odlišné rysy starších a nejnovějších popularizačních textů

5.1 Subjektivizace, individualizace současných textů

Dialogičnost, kontaktovost v nejrůznějších podobách patří tedy k základním rysům popularizačního diskursu (nejen lingvistického).[24] Snažila jsem se ukázat, že potřebu kontaktu s implikovanými čtenáři si uvědomovali už jazykovědci, kteří psali své koutky a sloupky před mnoha desetiletími; pro některé z nich, např. pro klasika české lingvistické popularizace Františka Daneše, to bylo naprosto přirozené (podílel se na řadě kolektivních publikací, kde se jeho styl odlišoval od ostatních nejen užíváním 1. osoby sg., ale také implicitní dialogizací textů). U autorů současných však intenzita dialogu stoupá spolu s tím, že na scénu nepokrytě vystupuje autorský subjekt (resp. jeho vnitrotextová projekce). Nejde jen o užívání první osoby singuláru (např. *mně jakožto Středočechovi*, *pro mě jako onomastika*…); texty se navíc vyznačují tím, že jsou velmi osobní, individualizované, autoři se přibližují ke čtenářům téměř důvěrně. U starších autorů čtenáři málokdy získávali informace o jejich soukromí; zato dnes se běžně dovídáme, odkud kdo z „koutkařů“ pochází, jak je starý, kolik umí jazyků, čím se vyznačuje jeho/její idiolekt, jaké má příbuzné (vystupují tu manželé, synové a dcery, tchyně, také „otec mého zetě“ aj.), kdy si koupil jaké auto, co čte, co kdy napsal, zda je věřící či ateista, nebo jaké měl potíže s očkováním…

[24] K výrazné přítomnosti autorského subjektu v popularizačním textu a úzkému kontaktu s adresátem viz už Mistrík (1975b). O „vnitřní dialogičnosti“ srov. též Kaderka (2016, s. 201).

Jedna z autorek ukazuje na své rodině, kdo používá pro velikonoční pochoutku výraz *bochánek* („můj muž“) a kdo výraz *mazanec* („moje babička“, „moje maminka“, „stopa vede k mému dědovi“); a stejně osobní je v sloupku, jehož tématem je název českého města *Aš* – jejího rodiště. Také u svého oblíbeného tématu („mondegreenů“, tj. zaměňování obdobně znějících slov) odkazuje k osobám ze svého nejbližšího okolí:

(34) *Již potřetí během osmi let věnuji jazykový sloupek velmi oblíbenému tématu, a to takzvaným mondegreenům. Stále se totiž setkávám s dalšími pěknými záměnami podobně znějících slov* […] *Moje tchyně si jako malá myslela* […] *Manžel jedné kolegyně byl zas přesvědčen* […] *Náš syn má oblíbenou písničku…* (V. Štěpánová, 15. 1. 2022, Lidové noviny)

Jiná autorka vzpomíná na své dětství:

(35) *Pamatujete si, jak jste jako děti navštěvovali své babičky a dědečky? A ještě lépe – pamatujete si, jak jste rozlišovali ty z matčiny strany a ty z otcovy? Já jsem mluvila o* Jedlanskejch *a* Horeckejch *(spisovně samozřejmě* Jedlanských *a* Horeckých*, ale tak jsem se jako malá nevyjadřovala), neboť jedni prarodiče bydleli v Jedlanech a druzí na Horkách.* (K. Dvořáková, 14. 3. 2022, Týdeník Rozhlas)

Jazykové koutky oživují a zlidšťují i různé příhody ze života současných popularizátorů, z nichž vybírám aspoň tři:

(36) *Existují však situace, které Čecha přivedou k akomodaci. Když se malý chlapec na koupališti upřeně díval na náš balón, zeptal jsem se ho: „Líbí se ti ten míč?“ Až jeho mlčení a prázdný výraz tváře mě ponoukly k reformulaci „Páči sa ti tá lopta?“ Teprve pak se usmál a beze slova odskotačil pryč.* (O. Dufek, 4. 9. 2023, Vesmír)

(37) *Přesto není vhodné upozorňovat kohokoliv s pleší, že má na hlavě* lysinku*, jak se to v dětství podařilo mně. Probírali jsme v té době ve škole vyjmenovaná slova a já jsem byla nadšená, že jedno z nich mohu použít. Muž s úbytkem vlasů naštěstí můj nezdvořilý komentář přeslechl, a tak jsem – jen o vlásek – unikla jeho spravedlivému hněvu.* (K. Dvořáková, 18. 4. 2022, Týdeník Rozhlas)

(38) *Když jsem před více než osmi lety začala psát tyto sloupky, můj první text se týkal nedorozumění, které vzniklo kvůli „správné“ výslovnosti přejatého slova. Servírka byla totiž zvyklá na podobu /zero/ a mou objednávku koly /zirou/ nejprve pochopila tak, že chci kolu s dírou, tj. v kelímku s poklopem, v němž je otvor na brčko.* (V. Štěpánová, 15. 8. 2020, Lidové noviny)

U příspěvků jednoho z autorů, dlouholetého úspěšného popularizátora, se setkáváme dokonce s velmi výraznou, až egocentrickou prezentací vlastního JÁ; je pro něj příznačná argumentace typu *Sám jsem toto slovo nikdy nepoužil a ani ho kolem sebe neslýchám*. Pravidelní čtenáři jeho „úvah o jazyce“ jsou už podrobně informováni o jeho vědecké osobnosti a výsledcích jeho odborné činnosti – odvolává se na své články, na psaní velké gramatiky aj. Srov. např.:

(39) *Celý život* mapuji *gramatiku češtiny a* rozkrývám *její skrytá tajemství, ale neumím říci, proč mě právě tahle slovesa tolik iritují. Že by to bylo tím, že se začala masově šířit zhruba*

až v době, kdy jsem dosáhl důchodového věku? Ale to bych pak musel odmítat všechny novoty a ne se z mnohých z nich tolik těšit! (F. Štícha, 25. 4. 2022, Týdeník Rozhlas)

(40) *Za půlstoletí, po které se věnuji výzkumu češtiny, jsem se zabýval tisíci jazykových jevů a o tisících jevů jsem četl odbornou literaturu. Přesto mi až donedávna jeden jednoduchý, ale zajímavý gramatický jev unikal. To si tak kráčím procházkou a vzpomenu na Friedricha Dürrenmatta, jehož sebraná díla mám právě rozečtena, a ptám se v duchu…* (F. Štícha, 24. 1. 2022, Týdeník Rozhlas)

(41) *Čas od času se mi jako lingvistovi a někomu, kdo čte celý život knihy ve čtyřech jazycích, stane, že se zamyslím nad tím…* (F. Štícha, 21. 2. 2022, Týdeník Rozhlas)

(42) *Nevím, zda mají filozofové smysl pro humor. Asi jak kteří. V tomto sloupku nicméně spojím filozofii s humorem. Nebojte se, té filozofie bude jen docela málo a bude jednoduchá. Jak jinak, když – ačkoli jsem doktorem filozofie – se ve filozofii moc nevyznám. Mému vidění světa odpovídají z klasických filozofů nejvíce empirikové, k nimž patřili zejména John Locke a David Hume, od nichž jsem něco četl.* (F. Štícha, 28. 6. 2021, Týdeník Rozhlas)

5.2 Hra s jazykem v současných popularizačních textech

Stupněm subjektivizace, vyprávěním zážitků a příhod, zdůvěrňováním kontaktu s předpokládanými čtenáři se tedy mnohé novější texty (zejména ty, které publikují v tisku současní pracovníci ÚJČ) liší od textů starších. K zábavnosti, čtivosti, osobitosti současných textů dále přispívá hravost, vtipnost, smysl pro humor dnešních autorů – i když samozřejmě nelze tvrdit, že by jejich předchůdcům tyto vlastnosti úplně chyběly. Z klasiků zmíním aspoň F. Daneše (1964), který v jednom sloupku označuje přejatá slova za *potměšilce a nezbedy*; u časopisu Žena a móda mluví o *jazykovém střihu*; a koutek o původu slova *brusle* uzavírá takto: „… dnes bruslíme nejen na ledě, ale umíme i v lecčems dobře bruslit, když však to praskne, tak v tom pěkně bruslíme, pokud z toho šťastně nevybruslíme.“ Také pro D. Šlosara (2004) jsou nositelé jmen *Jacques* a *Charles nezbedové*; pohrává si také s názvy dalších sloupků jako *Objem jímacích jímek* nebo *Patálie a lapálie*. Atraktivní, vtipné názvy, v nichž se uplatňuje zvuková podobnost či slovotvorná příbuznost, rýmy, kontrasty a paradoxy apod., se objevují i v publikaci Dědictví řeči (1986): *Opičící se opice*; *Drobet o drůbeži a jiné drobotině*; *Obyčejná kouzla a kouzelné obyčeje*; *Kdo byl dostatečně statečný*; *Peprné sladkosti* aj., nebo v knížce Čeština, jak ji znáte i neznáte (1996): *Nevšední styly všední konverzace*; *Na city jsou citoslovce*; *Sloveso je slovo slov*.

V současných sloupcích a koutcích autorů z ÚJČ jsou ovšem názvy tohoto typu podle mých pozorování ještě mnohem častější. Autoři vtipně upozorňují na probírané jevy, využívají slovní hříčky či aktualizační prostředky jako otázky nebo zvolání. Sloupek o interakčním dativu má název *To vám byla mela!*; text o přechylování se jmenuje *Vědkyně Novák?*; význam slova *několik* je zkoumán pod názvem *Kolik je několik?* Přitažlivé je jistě i využití citátů a aluzí: text o spojitostech mezi *kostmi* a *kostkami* je nadepsán *Kosti jsou vrženy*, známý výrok televizního dr. Štrosmajera

Vy kráááavo nebeská! uvádí sloupek o vulgarismech. Objeví se tu i mondegreen (*Čertík zdraví* – dětská záměna za začátek koledy „Štěstí, zdraví, dlouhá léta…“). Titulek *Slovní salát* předznamenává výklad o různých výslovnostních variantách anglicismu *coleslaw*. Módní výrazy připomíná sloupek nazvaný *Mít hafo peněz, pořídím si mrtě věcí*. Koutek o typických jevech mluvené češtiny má názorný název *Jako takový to to*. V názvech se opět využívá zvuková podobnost či slovotvorná příbuznost (*Kecal v keckách*; *Uondaní lékaři se uočkují*), nebo např. homonymie (*Kdo si cvakne, ten se cvakne* – v koutku o vodáckém slangu). Název *Potencialito troub a rur, košať všam!* je složen z potenciálních, systémových, ale neužívaných tvarů. Autoři si pohrávají i s různými jazyky, např. koutek o česko-slovenské komunikaci má citátový název *Máte všetko zatiaľ? – Zatiaľ jo!*

Projevy hry s jazykem se ovšem neomezují pouze na titulky (ačkoli ty jsou asi nejexponovanější), nacházíme je nezřídka např. v úvodních a závěrečných pasážích textů. Rčením *Dobrý konec – díla věnec* (zaznamenaným ve staré české gramatice) autor svůj sloupek objasňující původ výrazu „konec“ nadepisuje i uzavírá. Text o nových pozdravech je nazván *Čágo belo, vesmíráci!* a uzavřen: *Takže čauves mňauves a ruku líbám!*; autor tohoto textu vybírá pro čtenáře i další zábavné příklady jako *Jak se vám například líbí zdárek párek?* Text s názvem *Vlasový koutek* hromadí výrazy jako *kučery*, *kudrny*, *lokny*, *pačesy* aj. a je uzavřen: *toto vysvětlení* […] *není přitažené za vlasy*. Autorka sloupku o názvech různých druhů bot začíná názvem *Boty nejen do roboty* a uzavírá: *Nechci se vyzout z dalšího psaní, ale pro jiné druhy bot v tomto sloupku místo není. Jen doufám, že jsem ve výkladu neudělala botu*. Jak je zjevné, obměňování různých rčení a frazémů je rovněž oblíbené, srov. třeba i název *Učení – jazykové poradny mučení*. Sloupky s názvy *Reklama na Ibizu* a *Pozdrav z Mallorky* jsou propojeny ironickým komentářem jejich autorky: *... budete mě stejně jako mí známí podezírat z toho, že si dovolené vybírám na základě fonetické zajímavosti jména destinace*. Jindy text začíná hádankou: *Víte, co to je klíšťák? Zkusíte si tipnout? Máte na výběr ze dvou možností: a) klíště, b) škvor. Pokud jste vybrali obě, je to správně*. Aluzí na začátky pohádek začíná sloupek o jazykové poradně: *Za sedmero horami a za sedmero řekami byla poradna. Ale nebyla to obyčejná poradna, byla to poradna jazyková. Ochotně pomáhala všem dobrým lidem…* Poslední vtipný závěr, citující velikonoční říkanku z Podkrkonoší, přidám z dialektologického koutku: *Hody hody vejce, chytili sme strejce. Dali sme ho do kurnika, aby snášel vejce*.[25]

[25] Zde je namístě připomenout, že využití aktualizačních dokladů i autorských jazykových hříček je zejména v současné době poměrně časté nejen v textech popularizačních, ale i v článcích a knihách vědeckých, zejména v jejich názvech. Tím jsem se zabývala v jiných příspěvcích, viz Hoffmannová (2023) a Hoffmannová (v tisku).

6 Shrnutí a diskuse

Analýza značného počtu drobných lingvistických popularizačních textů potvrdila, že obecné rysy popularizačního stylu, vymezované řadou domácích i zahraničních autorů, jsou i v našich textech ve vysoké míře realizovány. Pokud jde o srovnání s popularizačními texty z jiných oborů, mohu porovnávat pouze s texty historiků, jimiž jsem se zabývala v předchozích studiích (Hoffmannová, 2019a; 2019b; 2019c). Tady musím nechat stranou velké množství populárně naučných časopisů, v nichž dochází leckdy i k určité bulvarizaci historie; ale v seriózním popularizačním diskursu se hlavní charakteristiky podle mých zjištění shodují s popularizací lingvistickou. Lze z nich uvést např. způsob zavádění a vysvětlování termínů, snahu o výběr atraktivních názvů nebo určitou míru dialogičnosti, zaměření na čtenáře (prostřednictvím inkluzivního plurálu, 2. osoby pl., výzev a rétorických otázek); a konstatovat snad jen nižší stupeň individualizace autorského subjektu a méně časté využívání aktualizačních prostředků a slovních hříček v historické popularizaci. Odlišnou situaci v jiných (např. přírodovědných) oborech naznačila M. Krčmová (1999): píše o tom, že se ve výstavbě popularizačních textů ztrácejí logické souvislosti, hierarchie podstatného a nepodstatného, že do popředí vystupují okrajové, leč zábavné detaily, a charakterizuje současné popularizační texty jako „rozbité zrcadlo“. Zábavné detaily nacházíme v lingvistických textech rovněž, a určitě jim to není na škodu. Naproti tomu „rozbitost“ a ztrátu logických souvislostí bych popularizátorům češtiny rozhodně nevytýkala; to ale souvisí s tím, že jsem se zaměřila na texty malého rozsahu, soustředěné většinou k jednomu tématu nebo k malé homogenní skupině jazykových jevů. Jeden ze zdatných popularizátorů, Jan Chloupek (1974, s. 217), soudí, že čtenář nebo posluchač v popularizačních textech někdy naráží na „chtěnou bodrost, bezostyšné podbízení, neústrojnou simplifikaci, neúměrné efekty“; ani takový dojem jsem z lingvistických příspěvků neměla. Analyzované texty si samy „řekly“ o to, abych největší pozornost věnovala dialogizaci, naplňování funkce fatické, kontaktové, která tu vykazuje řadu různých podob a prostředků; konverzaci, „rozmlouvání“ autorů s implikovanými čtenáři je radost sledovat. Daří se to především skupině současných, už zkušených popularizátorů z ÚJČ. Pokus o srovnání jejich textů s texty jejich starších předchůdců navíc naznačuje, že v nejnovějších textech vystupuje do popředí subjektivizace, individualizace, deanonymizace spojená s projekcí autorských subjektů do textu; spolu s tím se podle mého názoru stupňuje zábavnost, hra s jazykem a výrazné uplatnění vtipných komentářů.[26]

[26] Děkuji oběma anonymním recenzentům i redakci za množství podnětných připomínek. Za některá upřesnění týkající se účasti pracovníků ÚJČ na popularizačním diskursu vděčím paní J. Žákové z knihovny Českého rozhlasu a kolegyním H. Dufkové, M. Liškové, V. Štěpánové a K. Dvořákové.

PRAMENY

(I) Havránek, Bohuslav – Jedlička, Alois – Váhala, František (eds.) (1948): *Jazykový koutek Československého rozhlasu: 1. výběr* [3. vydání, ve Slovanském nakladatelství 1. vydání]. Praha: Slovanské nakladatelství.

(II) Daneš, František – Hála, Bohuslav – Jedlička, Alois – Romportl, Milan (1954): *O mluveném slově*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

(III) Dokulil, Miloš – Havránek, Bohuslav – Jedlička, Alois – Váhala, František (eds.) (1955): *Jazykový koutek Československého rozhlasu: 2. výběr*. Praha: SPN.

(IV) Kuchař, Jaroslav – Váhala, František (eds.) (1959): *Jazykový koutek Československého rozhlasu: 3. výběr*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.

(V) Daneš, František – Dokulil, Miloš – Hausenblas, Karel – Helcl, Miloš – Jedlička, Alois – Kuchař, Jaroslav – Šmilauer, Vladimír – Váhala, František (1960): *O češtině pro Čechy: Jazyková příručka*. Praha: Orbis.

(VI) Trávníček, František (1961): *Jazykové zákampí: Výbor statí o naší mateřštině*. Brno: Krajské nakladatelství.

(VII) Doležel, Lubomír – Kuchař, Jaroslav (eds.) (1961): *Knížka o jazyce a stylu soudobé české literatury: Cyklus statí pracovníků Ústavu pro jazyk český ČSAV*. Praha: Orbis.

(VIII) Daneš, František (1964): *Malý průvodce po dnešní češtině*. Praha: Orbis.

(IX) Kuchař, Jaroslav – Utěšený, Slavomír (eds.) (1972): *Čeština všední i nevšední: Čtvrtý výběr jazykových koutků Čs. rozhlasu z dialektologie, frazeologie a onomastiky*. Praha: Academia.

(X) Hausenblas, Karel – Kuchař, Jaroslav (eds.) (1974): *Čeština za školou*. Praha: Orbis.

(XI) Chloupek, Jan (1974): *Knížka o češtině*. Praha: Odeon.

(XII) Němec, Igor et al. (1980): *Slova a dějiny*. Praha: Academia.

(XIII) Balhar, Jan et al. (1984): *O češtině každodenní*. Brno: Blok.

(XIV) Šlosar, Dušan (1985): *Jazyčník*. Praha: Horizont.

(XV) Němec, Igor – Horálek, Jan et al. (1986): *Dědictví řeči*. Praha: Panorama.

(XVI) Šlosar, Dušan (1990): *Tisíciletá*. Praha: Horizont.

(XVII) Martincová, Olga – Polívková, Alena – Škvorová, Daniela (1991): *Jazykové sloupky*. Praha: Academia.

(XVIII) Čmejrková, Světla – Daneš, František – Kraus, Jiří – Svobodová, Ivana (1996): *Čeština, jak ji znáte i neznáte*. Praha: Academia.

(XIX) Horálek, Jan (2002): *… nejde jen o slova*. Chomutov: Milenium.

(XX) Černá, Anna – Svobodová, Ivana – Šimandl, Josef – Uhlířová, Ludmila (2002): *Na co se nás často ptáte*. Praha: Scientia.

(XXI) Králík, Jan et al. (2009): *Každý den s češtinou: Zajímavosti a zvláštnosti: 121 kapitol o češtině*. Praha: NLN.

(XXII) Pravdová, Markéta (ed.) (2012): *Jsme v češtině doma?* Praha: Academia.

(XXIII) Adam, Robert – Bozděchová, Ivana – Dittmann, Robert – Fidlerová Andrlová, Alena – Chromý, Jan – Mareš, Petr – Rejzek, Jiří – Synková, Pavlína – Šormová, Kateřina (2018): *O jazyce bez hranic a další zajímavosti ze současného zkoumání češtiny*. Praha: NLN.

LITERATURA

Bosák, Ján (1995): Sociolingvistická stratégia výskumu slovenčiny. In: Slavomír Ondrejovič – Mária Šimková (eds.), *Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda: vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, s. 17–42.

Calsamiglia, Helena (2003): Popularization discourse. *Discourse Studies*, 5(2), s. 139–146. <https://doi.org/10.1177/1461445603005002307>.

Cvrček, Václav – Laubeová, Zuzana – Lukeš, David – Poukarová, Petra – Řehořková, Anna – Zasina, Adrian Jan (2020): *Registry v češtině*. Praha: NLN.

Čechová, Marie – Krčmová, Marie – Minářová, Eva (2008): *Současná stylistika*. Praha: NLN.

Čmejrková, Světla (2008): Lingvista a jeho diskurzní komunita. In: Sibyla Mislovičová (ed.), *Jazyk a jazykoveda v pohybe*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, s. 55–65.

Čmejrková, Světla – Daneš, František – Světlá, Jindra (1999): *Jak napsat odborný text*. Praha: Leda.

Čmejrková, Světla et al. (2013): *Styl mediálních dialogů*. Praha: Academia.

Dontcheva-Navrátilová, Olga (2013): Authorial presence in academic discourse: functions of author-reference pronouns. *Linguistica Pragensia*, 23(1), s. 9–30.

Dufek, Ondřej – Dvořáková, Klára – Beneš, Martin – Mžourková, Hana – Martinkovičová, Barbora – Smejkalová, Kamila – Štěpánová, Veronika (2022): *Jazyková poradna, dobrý den: O češtině a jejích uživatelích*. Praha: NLN.

Dvořáčková, Věra (2011): *Osudy Ústavu pro jazyk český: Dějiny ÚJČ ČSAV a jeho předchůdců ve světle archivních pramenů*. Praha: ÚJČ AV ČR.

Dvořáková, Klára (2024): „Tady mám takovou větu – a já nevim, jestli je prostě správně napsaná česky“: příspěvek k problematice pokládání dotazů jazykové poradně. *Naše řeč*, 107(1), s. 21–47. <https://doi.org/10.58756/n11072402>.

F. H. (1920): Zákampí. *Naše řeč*, 4(1), s. 32.

Filipec, Josef (1955): Rozbor odborného stylu a jeho vnitřní diferenciace. *Slovo a slovesnost*, 16(1), s. 37–52.

Findra, Ján (2004): *Štylistika slovenčiny*. Martin: Osveta.

Hausenblas, Karel (1972): Učební styl v soustavě stylů funkčních. *Naše řeč*, 55(2–3), s. 150–158.

Havránek, Bohuslav (1932): Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. In: Bohuslav Havránek – Miloš Weingart (eds.), *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Melantrich, s. 32–84.

Hoffmannová, Jana (2019a): Dialogičnost a kontaktovost jako nositelky „zábavnosti“ v popularizačním diskursu. In: Janka Klincková (ed.), *Komunikácia v odborných reflexiách: Zborník príspevkov z 10. medzinárodnej vedeckej konferencie o komunikácii: Banská Bystrica 12.–13. 9. 2018*. Banská Bystrica: Belianum, s. 50–62.

Hoffmannová, Jana (2019b): Konstruování obrazu minulosti zaměřené na dětské adresáty: míšení stylů a žánrů. *Stylistyka*, 28, s. 143–156. <https://doi.org/10.25167/Stylistyka28.2019.10>.

Hoffmannová, Jana (2019c): Popularizace historie jako specifický typ narativu (na příkladu časopisu Historická červená knihovna). In: Ewa Komisaruk – Izabella Malej (eds.), *Nowoczesność i tradycja: 50 lat wrocławskiego Instytutu Filologii Słowiańskiej*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 177–189.

Hoffmannová, Jana (2020): Mediální popularizace lingvistiky (a její styl). *Aktual'nyje problemy stilistiki*, 6, s. 17–24.

Hoffmannová, Jana (2020–2021): Styl popularizační a styl učební. *Český jazyk a literatura*, 71(2), s. 67–74.
Hoffmannová, Jana (2023): K vývoji českého odborného diskurzu: proměny struktury časopiseckých statí v průběhu osmdesáti let. *Stylistyka*, 32, s. 129–148. <https://doi.org/10.25167/Stylistyka32.2023.8>.
Hoffmannová, Jana (v tisku): Názvy článků ve slavistických a bohemistických časopisech (frekventované struktury jako součást akademického psaní). Opole: Uniwersytet Opolski.
Hoffmannová, Jana – Homoláč, Jiří – Chvalovská, Eliška – Jílková, Lucie – Kaderka, Petr – Mareš, Petr – Mrázková, Kamila (2016): *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia.
Homoláč, Jiří (2009): *Internetové diskuse o cikánech a Romech*. Praha: Karolinum.
Jedlička, Alois – Formánková, Věra – Rejmánková, Miloslava (1970): *Základy české stylistiky: Učebnice pro studium učitelství pro zákl. devítileté školy na pedagog. fakultách*. Praha: SPN.
Jelínek, Milan (1995): Stylistika. In: Petr Karlík – Marek Nekula – Zdenka Rusínová (eds.), *Příruční mluvnice češtiny* [1. vydání]. Praha: NLN, s. 701–783.
Jelínek, Milan (2002): Odborný styl. In: Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, s. 454–456.
Kaderka, Petr (2016): Sféra odborné komunikace. In: Jana Hoffmannová et al., *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, s. 182–221.
Kozubíková Šandová, Jana (2019): Proměny českého akademického diskurzu během posledních padesáti let. *Časopis pro moderní filologii*, 101(1), s. 54–71. <https://doi.org/10.14712/23366591.2019.1.4>.
Kraus, Jiří et al. (2011): *Člověk mluvící: Řečníci bez tribuny čtením i poslechem*. Voznice: Leda.
Krčmová, Marie (1999): Rozbité zrcadlo: nad textovou výstavbou současného popularizačního textu. In: Stanisław Gajda (ed.), *Dyskurs naukowy – tradycja i zmiana*. Opole: Uniwersytet Opolski, s. 271–281.
Krčmová, Marie (2017): Odborný styl. In: Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 23. 9. 2024. <https://www.czechency.org/slovnik/ODBORNÝ STYL>.
Machek, Václav (1968): *Etymologický slovník jazyka českého* [2., opravené a doplněné vydání]. Praha: Academia.
Mathesius, Vilém (1943): Jazykozpytné poznámky k řečnické výstavbě souvislého výkladu. *Slovo a slovesnost*, 9(2–3), s. 114–129.
Mistrík, Jozef (1975a): *Žánre vecnej literatúry*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
Mistrík, Jozef (1975b): Paralely medzi populárnym a vedeckým textom. *Kultúra slova*, 9(8), s. 269–272.
Mistrík, Jozef (1997): *Štylistika* [3., upravené vydanie]. Bratislava: Media Trade – Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
Mlacek, Jozef (1996): Popularizácia vedeckých poznatkov a popularizačný štýl. In: Jozef Mlacek (ed.), *Prednášky XXXII. letného seminára slovenského jazyka a kultury* [Studia Academica Slovaca, 25]. Bratislava: Stimul, s. 134–144.
Mrázková, Kamila (2017): Rejstřík. In: Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 23. 9. 2024. <https://www.czechency.org/slovnik/REJSTŘÍK>.

Myers, Greg (2003): Discourse studies of scientific popularization: questioning the boundaries. *Discourse Studies*, 5(2), s. 265–279. <https://doi.org/10.1177/1461445603005002006>.
Nekvapil, Jiří – Hoffmannová, Jana – Hajičová, Eva (2017): Diskurz. In: Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 23. 9. 2024. <https://www.czechency.org/slovnik/DISKURZ>.
Oliva, Karel – Rosák, Jan (2020): *Slovo nad zlato*. Praha: Radioservis.
Pauliny, Eugen (1968): O slohu. In: Eugen Pauliny – Jozef Ružička – Jozef Štolc, *Slovenská gramatika: Vysokoškolská učebnica pre pedagog. fakulty* [5., zrevidované a čiastočne doplnené vydanie]. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, s. 489–562.
Pavlovič, Jozef (2011): *Prednášky zo štylistiky slovenčiny*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis.
Saturková, Jitka (ed.) (2007): *O češtině*. Praha: Česká televize.
Saturková, Jitka – Pravdová, Markéta (eds.) (2008): *O češtině 2*. Praha: Česká televize.
Starzec, Anna (1999): *Współczesna polszczyzna popularnonaukowa*. Opole: Uniwersytet Opolski.
Starzec, Anna (2013): Styl popularnonaukowy – styl dyskursu popularnonaukowego. In: Ewa Malinowska – Jolanta Nocoń – Urszula Żydek-Bednarczuk (eds.), *Style współczesnej polszczyzny: Przewodnik po stylistyce polskiej*. Kraków: Universitas.
Trávníček, František (1953): *O jazykovém slohu*. Praha: SPN.
Walková, Milada (2020): Diachrónia používania prvej osoby singuláru v slovenských jazykovedných štúdiách a článkoch. *Slovenská reč*, 85(1), s. 82–95.

Ústav pro jazyk český AV ČR
Letenská 123/4, 118 00 Praha 1
hoffmannova@ujc.cas.cz

Tento článek je volně přístupný na základě licence *Creative Commons Uveďte původ 4.0 Mezinárodní veřejná licence*, která umožňuje používání, šíření a reprodukci článku za podmínky, že původní článek bude řádně citován. Licenční podmínky jsou dostupné zde: https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.cs.

This is an open access article under the terms of the *Creative Commons Attribution 4.0 International Public License*, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original article is properly cited. The license terms are available here: https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.